

Štát – jeho funkcie a formy

Definícia štátu

- Neexistuje jednotná definícia štátu, ale **Max Weber** ho opísal ako „**organizáciu politickej moci disponujúcu legitímnym monopolom fyzického násillia**“.
- **Suverénny štát musí mať:**
 1. **Územie** – presne vymedzená geografická oblasť.
 2. **Obyvateľstvo** – občania alebo iní obyvatelia daného územia.
 3. **Štátnu organizáciu** – vláda, štátna moc, právny systém.
 4. **Ekonomiku** – organizovaná hospodárska činnosť.
 5. **Dopravu a komunikáciu** – infraštruktúra.
 6. **Suverenitu** – nezávislosť od iných štátov.
 7. **Medzinárodné uznanie** – môže byť **formálne (de iure)** alebo **faktické (de facto)**.

Vznik štátov:

- **Historicky** často prostredníctvom „**spoločenskej zmluvy**“ (*teória, že ľudia uzavreli dohodu o vytvorení štátu*).
- **Moderné štáty často vznikajú odtrhnutím od už existujúcich štátov** (napr. Južný Sudán).

Funkcie štátu

1. Vnútorné

- **Zabezpečenie poriadku a bezpečnosti** (polícia, súdy).
- **Regulácia ekonomiky**.
- **Sociálna starostlivosť** (pomoc nemohúcim).
- **Vytváranie právnych pravidiel**.

2. Vonkajšie

- **Diplomacia a vzťahy s inými štátmi**.
- **Obrana proti vonkajším hrozbám** (armáda, spravodajské služby).

3. Obranné

- **považuje sa za vnútornú aj vonkajšiu**
- **ide o funkciu, ktorá zaisťuje bezpečnosť** vervou vzťahu k vonkajšiemu okoliu štátu tzv. k iným štátom a zároveň funkcia má chrániť občanov pred nepriateľskými aktmi smerujúcim proti štátu zvnútra (terorizmus, organizovaný zločin,..)

3. Podľa časového hľadiska

- **Krátkodobé** – zdravotná starostlivosť, riešenie katastrof.
- **Strednodobé** – ekonomický rast, legislatíva.
- **Dlhodobé** – politický systém, medzinárodná orientácia, podpora demokracie.

Formy štátov

Štáty sa delia podľa rôznych kritérií:

1. Podľa formy vlády:

- **Demokratické** (*rozhoduje ľud, slobodné voľby*)-Česko, Nemecko, USA, Kanada, Švédsko
- **Nedemokratické** (*moc je koncentrovaná v rukách jednotlivca/skupiny*)-Rusko, Severná Kórea, Čína, Irán

2. Podľa počtu vládnucich osôb-suverénu:

- **Monarchia** – **VLÁDA JEDNÉHO** (kráľ, cisár)-Spojené kráľovstvo, Španielsko, Thajsko, Saudská Arábia, Maroko
- **Oligarchia** – **VLÁDA MALEJ SKUPINY-P-NĚKOLIKA**: Rusko, Čína, Venezuela, Severná Kórea, Irán
- **Demokracia** – **VLÁDA ĽUDU**: Slovensko, Francúzsko, USA, Taliansko, Austrália

3. Podľa spôsobu výberu hlavy štátu:

- **Monarchia** – *dedičná*-Spojené kráľovstvo, Dánsko, Španielsko, Švédsko, Japonsko
- **Republika** – *hlava štátu volená*-ČR, USA, Slovensko, India, Brazília

Monarchie sa ďalej delia na:

- **Absolútne** – *panovník má neobmedzenú moc*-Vatikán, Saudská Arábia, Omán
- **Konštitučné** – *moc panovníka je obmedzená ústavou, je obmedzená určitými štátnymi útvarmi, zväčša volenými*-Švédsko, VB

Republiky sa delia na:

- **Parlamentné** (väčšia moc parlamentu, napr. ČR).
- **Prezidentské** (silná moc prezidenta, napr. USA).
- **Poloprezidentské** (moc rozdelená medzi prezidenta a vládu, napr. Francúzsko).

4. Podľa územného usporiadania:

- **Unitárne** – *jedna vláda a zákony* (ČR, Francúzsko, Taliansko, Slovensko).
- **Federácie** – *viacero samosprávnych jednotiek so spoločnou ústavou* (USA, Nemecko, Švajčiarsko).
- **Konfederácie** – voľné združenie štátov (v súčasnosti žiadna neexistuje).

Definície pojmov

- **Suverenita** – nezávislosť štátu pri rozhodovaní.
- **Demokracia** – vláda ľudu, občania volia svojich zástupcov.
- **Monarchia** – vláda panovníka (kráľ, cisár).
- **Federácia** – štát s viacerými samosprávnymi jednotkami.
- **Konfederácia** – voľné združenie štátov so slabou centrálnou mocou.

DEMOKRATICKÉ ŠTÁTY-EURÓPA:

Č. *	Krajina *	Body celkom *	Volebný proces a pluralizmus *	Fungovanie vlády *	Politická účasť *	Politická kultúra *	Občianske práva *	Kategória *
1	 Nórsko	9,81	10,00	9,64	10,00	10,00	9,41	Úplná demokracia
2	 Nový Zéland	9,61	10,00	9,29	10,00	8,75	10,00	Úplná demokracia
3	 Island	9,52	10,00	9,64	8,89	9,38	9,71	Úplná demokracia
4	 Švédsko	9,39	9,58	9,64	8,33	10,00	9,41	Úplná demokracia
5	 Fínsko	9,30	10,00	9,64	7,86	9,38	9,71	Úplná demokracia
6	 Dánsko	9,28	10,00	9,29	8,33	9,38	9,41	Úplná demokracia
7	 Írsko	9,19	10,00	8,21	8,33	10,00	9,41	Úplná demokracia
8	 Švajčiarsko	9,14	9,58	9,29	8,33	9,38	9,12	Úplná demokracia
9	 Holandsko	9,00	10,00	8,93	7,78	8,75	10,00	Úplná demokracia
10	 Taiwan	8,92	10,00	9,29	7,78	8,13	9,41	Úplná demokracia
11	 Luxembursko	8,81	10,00	8,93	6,67	8,75	9,71	Úplná demokracia
12	 Nemecko	8,80	9,58	8,57	8,33	8,13	9,41	Úplná demokracia
13	 Kanada	8,69	10,00	8,21	8,89	7,50	8,82	Úplná demokracia
14	 Uruguaj	8,66	10,00	8,93	7,78	6,88	9,71	Úplná demokracia
15	 Austrália	8,66	10,00	8,57	7,22	7,50	10,00	Úplná demokracia
16	 Japonsko	8,40	9,17	8,93	6,67	8,13	9,12	Úplná demokracia
17	 Kostarika	8,29	9,58	7,50	7,78	6,88	9,71	Úplná demokracia
18	 Spojené kráľovstvo	8,28	9,58	7,50	8,33	6,88	9,12	Úplná demokracia
19	 Poľsko	8,28	9,58	7,50	8,89	6,88	8,53	Úplná demokracia
20	 Grécko	8,14	10,00	7,14	7,22	7,50	8,82	Úplná demokracia
21	 Maurícius	8,14	9,17	7,86	6,11	8,75	8,82	Úplná demokracia
22	 Južná Kórea	8,09	9,58	8,57	7,22	6,25	8,82	Úplná demokracia
23	 Francúzsko	8,07	9,58	7,86	7,78	6,88	8,24	Úplná demokracia
24	 Španielsko	8,07	9,58	7,50	7,22	7,50	8,53	Úplná demokracia
25	 Čile	7,98	9,58	8,21	6,11	6,88	9,12	Neúplná demokracia
26	 Česko	7,97	9,58	6,43	7,22	7,50	9,12	Neúplná demokracia
27	 Estónsko	7,96	9,58	7,86	6,67	6,88	8,82	Neúplná demokracia
28	 Malta	7,93	9,17	7,14	6,67	8,13	8,53	Neúplná demokracia
29	 Spojené štáty	7,85	9,17	6,43	8,89	6,25	8,53	Neúplná demokracia
30	 Izrael	7,80	9,58	7,50	9,44	6,88	5,59	Neúplná demokracia
31	 Portugalsko	7,75	9,58	6,79	6,67	6,88	8,82	Neúplná demokracia
32	 Slovinsko	7,75	9,58	7,14	7,22	6,25	8,53	Neúplná demokracia
33	 Botswana	7,73	9,17	6,79	6,67	7,50	8,53	Neúplná demokracia
34	 Taliansko	7,69	9,58	6,79	7,22	7,50	7,35	Neúplná demokracia
35	 Kapverdy	7,65	9,17	7,00	6,67	6,88	8,53	Neúplná demokracia
36	 Belgicko	7,64	9,58	8,21	5,00	6,88	8,53	Neúplná demokracia
37	 Cyprus	7,38	9,17	5,36	6,67	6,88	8,82	Neúplná demokracia
38	 Lotyšsko	7,38	9,58	6,43	6,11	6,25	8,53	Neúplná demokracia
39	 Litva	7,31	9,58	6,43	6,11	5,63	8,82	Neúplná demokracia
40	 Malajzia	7,29	9,58	7,50	7,22	6,25	5,88	Neúplná demokracia
41	 India	7,18	8,67	7,86	7,22	6,25	5,88	Neúplná demokracia
42	 Poľsko	7,18	9,58	6,07	6,67	6,25	7,35	Neúplná demokracia
43	 Trinidad a Tobago	7,16	9,58	7,14	6,11	5,63	7,35	Neúplná demokracia
44	 Jamajka	7,06	8,75	6,79	5,00	6,25	8,53	Neúplná demokracia
45	 Východný Timor	7,06	9,58	5,93	5,56	6,88	7,35	Neúplná demokracia
46	 Slovensko	7,05	7,42	7,14	8,33	5,00	7,35	Neúplná demokracia
47	 Južná Afrika	7,05	7,42	7,14	8,33	5,00	7,35	Neúplná demokracia
48	 Panama	6,91	9,58	6,07	7,22	3,75	7,94	Neúplná demokracia
49	 Surinam	6,88	9,58	6,07	6,11	5,00	7,65	Neúplná demokracia
50	 Maďarsko	6,72	8,75	6,79	4,44	6,88	6,76	Neúplná demokracia
51	 Brazília	6,68	9,58	5,36	6,11	5,00	7,35	Neúplná demokracia
52	 Čierna Hora	6,67	8,75	7,14	6,67	3,75	7,06	Neúplná demokracia

KONŠTITUČNÁ MONARCHIA:

Európa [[upraviť](#) | [upraviť zdroj](#)]

- Andorrské kniežatstvo – parlamentné kniežatstvo
- Belgické kráľovstvo
- Dánske kráľovstvo
- Holandské kráľovstvo
- Lichtenštajnské kniežatstvo
- Luxemburské veľkovoľvodstvo
- Monacké kniežatstvo – parlamentne kniežatstvo
- Nórske kráľovstvo
- Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska
- Španielske kráľovstvo
- Švédske kráľovstvo

ABSOLÚTNA MONARCHIA:

Afrika [[upraviť](#) | [upraviť zdroj](#)]

- Eswatini

Ázia [[upraviť](#) | [upraviť zdroj](#)]

- Brunejsko-darussalamský štát
- Ománsky sultanát – monarchia s poradnou radou
- Saudskoarabské kráľovstvo

Európa [[upraviť](#) | [upraviť zdroj](#)]

- Vatikánsky mestský štát

Úvod do politológie

1. Definícia a predmet politológie

- Politológia = *spoločenská veda skúmajúca politiku, štát, moc a verejnú správu.*
- *Skúma vzťahy medzi občanmi, politickými inštitúciami a ideológiami.*

2. Hlavné oblasti politológie

- Politické teórie (*ideológie, princípy demokracie, štátna moc*)
- Štát a jeho inštitúcie (*typy štátov, formy vlády*)
- Politické systémy a režimy (*demokracia, autoritarizmus, totalitarizmus*)
- Volebné systémy a politické strany (*typy volieb, fungovanie strán*)
- Medzinárodné vzťahy a organizácie (*OSN, NATO, EÚ, diplomacia*)

3. Metódy politológie

- Historická metóda (skúmanie vývoja politických systémov)
- Komparatívna metóda (porovnávanie politických režimov)
- Empirická metóda (prieskumy, štatistiky)

4. Vývoj politológie

Obdobie	Významné osobnosti	Myšlienky
Antika	Platón, Aristoteles	Idea štátu, formy vlády (monarchia, aristokracia, demokracia)
Stredovek	Sv. Augustín, Tomáš Akvinský	Božská moc, vzťah medzi cirkvou a štátom
Novovek	Machiavelli, Hobbes, Locke, Rousseau	Suverenita ľudu, spoločenská zmluva, absolutizmus vs. liberalizmus
Moderná doba	Marx, Weber, Schumpeter	Triedny boj, demokracia, politické strany, byrokracia

Časová os vývoja politológie

1. Antika (5. – 4. storočie pred Kr.) – začiatky politického myslenia

- **Platón** (427 – 347 pred Kr.)
- **Dielo: Ústava** (Politeia), **Zákony** (Nomoi), **Štátnik** (Politikos)
- **Teória ideálneho štátu** – vláda filozofov, rozdelenie spoločnosti na tri vrstvy (vládcovia, strážcovia, výrobcovia)
- **Kritika demokracie ako neefektívnej formy vlády**
- **Aristoteles** (384 – 322 pred Kr.)
- **Dielo: Politika**
- **Klasifikácia foriem vlády** (monarchia, aristokracia, demokracia – *dobré formy*; tyrania, oligarchia, ochlokracia – *zlé formy*)
- **Základ štátu = občianska komunita, politická etika**

2. Stredovek (5. – 15. storočie) – nadvláda cirkevnej politickej filozofie

- **Sv. Augustín** (354 – 430)
- **Dielo: O Božom štáte** (De Civitate Dei)
- **Koncept božskej moci, rozlíšenie pozemského a božského štátu**
- **Tomáš Akvinský** (1225 – 1274)
- **Dielo: Suma teologická**
- **Teória prirodzeného práva – spojenie kresťanstva s aristotelizmom**
- **Právo ľudu na odpor voči nespravodlivej vláde**

3. Novovek (16. – 18. storočie) – zrod modernej politológie

- **Niccolò Machiavelli** (1469 – 1527)
- **Dielo: Vladár** (Il Principe), **Rozpravy o prvých desiatich knihách Tita Livia**
- **Realistická politika – moc ako cieľ, panovník nemusí byť morálny, dôležitá je efektivita vlády**
- **Thomas Hobbes** (1588 – 1679)
- **Dielo: Leviatan**
- **Myšlienka spoločenskej zmluvy – ľudia sa vzdávajú časti slobody v prospech silného panovníka**
- **Podpora absolutizmu**
- **John Locke** (1632 – 1704)
- **Dielo: Dve pojednania o vláde, Esej o ľudskom rozume**
- **Myšlienka prirodzených práv (život, sloboda, majetok), obmedzená moc vlády, právo na odpor**
- **Jean-Jacques Rousseau** (1712 – 1778)
- **Dielo: Spoločenská zmluva**
- **Suverenita ľudu, priama demokracia, všeobecná vôľa**

4. Moderná politológia (19. – 20. storočie) – industrializácia, ideológie, demokracia

- **Karl Marx** (1818 – 1883)
- **Dielo: Komunistický manifest** (s Friedrichom Engelsom), **Kapitál**
- **Teória triedneho boja, kritika kapitalizmu, koncept proletárskej revolúcie**
- **Max Weber** (1864 – 1920)
- **Dielo: Politika ako povolanie**
- **Typológia autority (tradičná, charizmatická, racionálno-legálna)**
- **Koncept byrokracie a racionalizácie politiky**
- **Joseph Schumpeter** (1883 – 1950)
- **Dielo: Kapitalizmus, socializmus a demokracia**
- **Elitárska teória demokracie – demokracia ako súťaž politických elít**

5. Politológia ako samostatná veda (20. – 21. storočie) – inštitucionalizácia, globalizácia

- **1920 – založenie Americkej asociácie politických vied (APSA), rozvoj empirického výskumu**
- **Po 2. svetovej vojne – vznik behaviorizmu v politológii (*štúdium voličského správania, verejnej mienky*)**
- **Rozšírenie liberálnej demokracie, štúdium totalitných a autoritárskych režimov**
- **Globalizácia politiky** – rast vplyvu OSN, NATO, EÚ, nových medzinárodných aktérov

VÝROKY ZNÁMYCH MYSLITEĽOV:

Platón

- „Najväčším trestom pre toho, kto sa nezaujíma o politiku, je vláda horších.“
- „Demokracia je vláda nevzdelaných, ktorých vodcami sú špekulanti.“
- „Pravdu nenájdem v tomto svete, ale vo svete ideí.“

Aristoteles

- „Človek je od prírody politický tvor.“
- „Najlepší politický systém je ten, v ktorom stredná trieda prevažuje nad ostatnými.“
- „Spravodlivosť spočíva v tom, dávať každému to, čo mu patrí.“

Niccolò Machiavelli

- „Cieľ svätí prostriedky.“ (hoci tento výrok priamo nenapísal, vyjadruje jeho filozofiu)
- „Je lepšie byť obávaný ako milovaný, ak nemôžete byť oboje.“
- „Štát musí byť silný, aby udržal poriadok, inak upadne do chaosu.“

Thomas Hobbes

- „Život človeka v prirodzenom stave je osamelý, chudobný, ohavný, brutálny a krátky.“
- „Bez silného panovníka by bol človek človeku vlkom.“ (Homo homini lupus est.)
- „Strach zo smrti je základom spoločenskej zmluvy.“

John Locke

- „Kde niet zákona, tam niet slobody.“
- „Účelom vlády je ochrana života, slobody a majetku.“
- „Vláda musí vládnuť len so súhlasom ovládaných.“

Charles Louis Montesquieu

- „Sloboda je právo robiť všetko, čo zákon nezakazuje.“
- „Aby sa predišlo zneužitiu moci, je potrebné, aby moc obmedzovala moc.“
- „Krajina je tým slobodnejšia, čím menej má vláda právomocí nad jednotlivcom.“

Jean-Jacques Rousseau

- „Človek sa narodí slobodný, ale všade je v okovách.“
- „Najlepší štát je ten, v ktorom ľudia sami tvoria zákony.“
- „Vôľa väčšiny nemusí byť vždy správna, ale musí byť rešpektovaná.“

Karl Marx

- „Doterajšie dejiny spoločnosti sú dejinami triednych bojov.“
- „Proletári všetkých krajín, spojte sa!“
- „Kapitalizmus nesie v sebe zárodok vlastného zničenia.“

Alexis de Tocqueville

- „Najväčším nebezpečenstvom demokracie je tyrania väčšiny.“
- „Demokracia je neustály boj medzi slobodou a rovnosťou.“
- „Keď ľudia prestanú byť aktívni v politike, prenechajú moc tyranom.“

John Stuart Mill

- „Sloboda jedného končí tam, kde začína sloboda druhého.“
- „Pravda má hodnotu len vtedy, keď je konfrontovaná s omylom.“
- „Demokracia nefunguje bez vzdelanej verejnosti.“

Max Weber

- „Politika je pomalé prenikanie pevnej dosky vášne a rozumu.“
- „Byrokracia je najefektívnejší spôsob riadenia, ale zároveň môže byť najväčším ohrozením slobody.“
- „Štát je spoločenstvo, ktoré si nárokuje monopol na legitímne použitie sily.“

John Rawls

- „Spravodlivosť je prvou cnosťou spoločenských inštitúcií.“
- „Spoločnosť je spravodlivá vtedy, keď aj ten najposlednejší člen profituje z jej usporiadania.“
- „Sloboda má prednosť pred rovnosťou, ale spravodlivosť pred bohatstvom.“

ÚSTAVA ČESKEJ REPUBLIKY A JEJ VÝVOJ

1. Základné informácie o Ústave ČR

- Ústava Českej republiky (**Ústava ČR**) je **NAJVYŠŠÍ PRÁVNÝ PREDPIS ŠTÁTU**, ktorý **definuje jeho základné princípy, politický systém, organizáciu moci a vzťahy medzi štátom a občanmi**.
- Bola **prijatá 16. decembra 1992** a **nadobudla účinnosť 1. januára 1993**, teda v deň vzniku samostatnej Českej republiky.
- **Ústava ČR je rigidná ústava**, čo znamená, že **jej zmena je náročnejšia ako pri bežných zákonoch** (vyžaduje ústavnú väčšinu).
- Spolu **s Listinou základných práv a slobôd tvorí ústavný poriadok ČR**.

HISTORICKÝ VÝVOJ ÚSTAVNOSTI NA ÚZEMÍ ČR

Rakúsko-Uhorsko (do roku 1918)

- Na území dnešnej ČR platili rakúske ústavné zákony.
- Únorová ústava (1867) → zaviedla konštitučnú monarchiu, ale volebný systém bol nerovný.

Prvá ČSR (1918 – 1938)

- Recepčný zákon (1918) → prevzal platnosť starých rakúsko-uhorských zákonov.
- Ústavná listina ČSR (1920) → zaviedla parlamentnú demokraciu s prezidentom voleným parlamentom.

Druhá republika a Protektorát Čechy a Morava (1938 – 1945)

- Po Mníchovskej dohode (1938) bola ústava oslabená.
- 1939: okupácia Nemeckom → ústavnosť de facto zanikla.

Tretia republika (1945 – 1948)

Obnovenie predmníchovskej ústavy z r. 1920, ale s dominanciou komunistov.

Komunistický režim (1948 – 1989)

- Ústava 9. mája (1948) → zaviedla totalitný režim s vedúcou úlohou KSČ.
- Ústava ČSSR (1960) → formálne premenovala štát na Československú socialistickú republiku (ČSSR).
- Ústavný zákon o československej federácii (1968) → rozdelil ČSSR na Českú socialistickú republiku a Slovenskú socialistickú republiku.

Nežná revolúcia (1989) a rozdelenie ČSFR (1992 – 1993)

- Po revolúcii bola ústava upravená na demokratický model.
- 1992: prijatie novej Ústavy ČR, účinná od 1. januára 1993.

ŠTRUKTÚRA A OBSAH ÚSTAVY ČR

Ústava sa skladá z preambuly a 8 hláv s celkovým počtom 113 článkov.

Preambula

Vyjadruje *hodnoty demokratického a právneho štátu, rešpekt k ľudským právam (demokracia, úcta k právam, sloboda).*

Hlava I – Základné ustanovenia (čl. 1 – 14)

- **ČR je zvrchovaný, demokratický právny štát, založený na úcte k ľudským právam.**
- **Trojdelenie moci – zákonodarná, výkonná, súdna.**
- **Občianstvo ČR – nemožno ho odobrať proti vôli občana.**
- **Štátne symboly ČR → veľký štátny znak, malý štátny znak, štátní barvy, štátní vlajka, vlajka prezidenta republiky (tzv. prezidentská standarta), štátní pečeť, štátní hymna**

Hlava II – Moc zákonodarná (čl. 15 – 53)

- **Parlament ČR = Poslanecká snemovňa (200 poslancov) + Senát (81 senátorov).**
- **Poslanecká snemovňa → volená na 4 roky, pomerný systém.**
- **Senát → volený na 6 rokov, väčšinový systém, každé 2 roky sa volí 1/3 senátorov.**
- **Zákonodarná iniciatíva → je právo predložiť návrh zákona Poslaneckej snemovni Parlamentu ČR- majú ju vláda, poslanec, skupina poslancov, Senát, krajské zastupiteľstvo.**
- **Rokovacie pravidlá → zákony schvaľuje Poslanecká snemovňa, Senát má obmedzené právo vrátenia zákona.**

Hlava III – Moc výkonná (čl. 54 – 80)

- **Prezident ČR → volený priamo občanmi na 5 rokov, vymenúva a odvoláva vládu, podpisuje zákony, je hlavou štátu.**
- **Má právo veta, môže udeliť milosti a amnestiu.**
- **Vláda ČR → na čele premiér, zodpovedá Poslaneckej snemovni.**

Hlava IV – Moc súdna (čl. 81 – 96)

- **Nezávislé súdy** (okresné, krajské, Najvyšší súd).
- **Ústavný súd → 15 sudcov, rozhoduje o ústavnosti zákonov.**

Hlava V – Najvyšší kontrolný úrad (čl. 97)

- Kontroluje hospodárenie štátu.

Hlava VI – Česká národná banka (čl. 98)

- Zabezpečuje stabilitu meny, je nezávislá od vlády.

Hlava VII – Územná samospráva (čl. 99 – 105)

- Kraje a obce → majú volené zastupiteľstvá a autonómiu.

Hlava VIII – Prechodné a záverečné ustanovenia (čl. 106 – 113)

- Upravuje kontinuitu zákonov po vzniku ČR.

DÔLEŽITÉ PRINCÍPY ÚSTAVY ČR

- ✓ **Demokratický právny štát** → štát je viazaný zákonmi a chráni práva občanov.
- ✓ **Suverenita ľudu** → občania volia zástupcov do Parlamentu ČR.
- ✓ **Trojdelenie moci** → zabraňuje koncentrácii moci v jednej inštitúcii.
- ✓ **Parlamentná republika** → prezident má skôr reprezentatívnu funkciu, hlavná moc je v rukách parlamentu a vlády.
- ✓ **Listina základných práv a slobôd** → ústava garantuje základné ľudské práva.

DÔLEŽITÉ POJMY

- ◆ **Preambula** – úvodný text ústavy, vyjadruje hodnoty štátu.
- ◆ **Rozpustenie Poslaneckej snemovne** – môže ho vykonať prezident v špecifických prípadoch.
- ◆ **Zákonodarná iniciatíva** – právo navrhovať zákony (vláda, poslanec, Senát, kraje).
- ◆ **Imunita poslancov a senátorov** – ochrana pred trestným stíhaním za politické prejavy.
- ◆ **Abdikácia** – dobrovoľná rezignácia prezidenta.
- ◆ **Nadobúdanie občianstva ČR** – narodením, udelením, osvojením, prirodzením.
- ◆ **Právny štát** – všetky orgány sú viazané právom.
- ◆ **Sociálny štát** – štát zabezpečuje základné sociálne istoty (dôchodky, zdravotná starostlivosť).

LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD (LZPS)

Listina základných práv a slobôd **je súčasťou ústavného poriadku ČR**. Bola prijatá **16. decembra 1992** a nadobudla účinnosť **1. januára 1993** spolu s Ústavou ČR.

ŠTRUKTÚRA LISTINY:

Listina obsahuje preambulu a 6 hláv:

Preambula

- Vyjadruje **hodnoty demokratického a právneho štátu, rešpekt k ľudským právam**.

Hlava I – Všeobecné ustanovenia (čl. 1 – 4)

- **Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach.**
- **Základné práva nepodliehajú štátnej moci a sú nezrušiteľné.**
- **Občianske práva patria len občanom ČR**, ale **základné ľudské práva platia pre všetkých**.
- Zákony môžu obmedziť práva len v nevyhnutných prípadoch (napr. karanténa, výnimočný stav).

Hlava II – Základné ľudské práva a slobody (čl. 5 – 16)

- ◆ **Právo na život** (trest smrti je neprípustný).
- ◆ **Nedotknuteľnosť osoby a súkromia.**
- ◆ **Zákaz mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania.**
- ◆ **Osobná sloboda** – nikto nesmie byť svojvoľne zadržaný.
- ◆ **Sloboda pohybu a pobytu.**
- ◆ **Sloboda myslenia, svedomia, náboženstva.**

Hlava III – Politické práva (čl. 17 – 23)

- ◆ **Sloboda prejavu a právo na informácie** (cenzúra je neprípustná).
- ◆ **Právo zhromažďovať sa a spolčovať sa.**
- ◆ **Právo na petície.**
- ◆ **Právo občanov voliť a byť volený.**
- ◆ **Právo občanov podieľať sa na správe vecí verejných.**

Hlava IV – Práva národnostných menšín (čl. 24 – 25)

- ◆ **Menšiny majú právo na ochranu svojej identity.**
- ◆ **Právo na vzdelanie v materinskom jazyku.**
- ◆ **Právo používať menšinový jazyk v úradnom styku.**

Hlava V – Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl. 26 – 35)

- ◆ **Právo na prácu a spravodlivé pracovné podmienky.**
- ◆ **Právo na dôstojnú mzdu.**
- ◆ **Právo na sociálne zabezpečenie v starobe a pri invalidite.**
- ◆ **Právo na ochranu zdravia a zdravotnú starostlivosť.**
- ◆ **Právo na vzdelanie** (povinná školská dochádzka, **bezplatné základné vzdelanie**).
- ◆ **Právo na priaznivé životné prostredie.**

Hlava VI – Právo na súdnu a právnu ochranu (čl. 36 – 40)

- ◆ **Každý má právo domáhať sa svojich práv na nezávislom súde.**
- ◆ **Právo na právnu pomoc.**
- ◆ **Presumpcia neviny** (nikto **nesmie byť považovaný za vinného, kým sa mu vina nepreukáže**).
- ◆ **Zákaz retroaktivity trestného práva** (nikto **nesmie byť potrestaný za čin, ktorý nebol v čase spáchania trestný**).

DÔLEŽITÉ PRINCÍPY LISTINY:

- ✓ **Nezrušiteľnosť práv** → niektoré práva nemožno nikdy odňať (napr. právo na život).
- ✓ **Univerzálnosť** → Listina chráni všetkých bez ohľadu na národnosť, pohlavie, vierovyznanie.
- ✓ **Obmedzenie práv iba zákonom** → štát môže práva obmedziť len v nevyhnutných prípadoch a s jasným dôvodom.

LISTINA A ÚSTAVA ČR:

- **Listina je súčasťou ústavného poriadku ČR.**
- **Žiadny zákon nemôže byť v rozpore s Listinou.**
- **Ústavný súd ČR môže zrušiť zákony, ktoré porušujú práva zaručené Listinou.**

Zákonodarná iniciatíva

Zákonodarná iniciatíva je **právo predložiť návrh zákona Poslaneckej snemovni Parlamentu ČR**. Toto právo majú iba určité subjekty určené Ústavou ČR.

1. Kto má zákonodarnú iniciatívu?

Podľa článku 41 Ústavy ČR môžu návrh zákona podať:

1. **Vláda ČR**

2. **Poslanec** (jednotlivec)

3. **Skupina poslancov**

4. **Senát ako celok**

5. **Zastupiteľstvo kraja**

➔ **Prezident ČR toto právo nemá!** (Prezident zákony len podpisuje alebo vetuje.)

2. Ako prebieha legislatívny proces?

1 **Predloženie návrhu zákona** (jeden z oprávnených subjektov návrh predloží Poslaneckej snemovni).

2 **Prvé čítanie** (poslanci rozhodujú, či sa návrhom budú ďalej zaoberať).

3 **Druhé čítanie** (podrobná rozprava, možnosť predkladať pozmeňujúce návrhy).

4 **Tretie čítanie** (konečné hlasovanie v Poslaneckej snemovni).

5 **Hlasovanie v Senáte** (Senát môže zákon schváliť, zamietnuť alebo vrátiť so zmenami).

6 **Prezident republiky** (***má právo zákon vetovať, ale Snemovňa môže veto prehlasovať***).

7 **Podpis predsedu vlády a predsedu Poslaneckej snemovne.**

8 **Zverejnenie v Zbierke zákonov** (***zákon nadobúda účinnosť***).

3. Osobitné prípady

• **Návrh štátneho rozpočtu môže predložiť iba vláda.**

• **Ústavné zákony** (napr. ***zmena Ústavy***) vyžadujú **súhlas 3/5 poslancov aj 3/5 senátorov**.

IMUNITA

Imunita je **ochrana určitých osôb pred právnym stíhaním alebo inými právnymi dôsledkami ich konania**. V Českej republike existujú dva hlavné druhy imunity:

1. Parlamentná imunita (poslanci a senátori)

Vzťahuje sa na poslancov Poslaneckej snemovne a senátorov Senátu. **Chráni ich pred:**

- **Trestným stíhaním za výroky a hlasovania v parlamente.**
- **Iným právnym postihom súvisiacim s ich výkonom funkcie.**

Druhy parlamentnej imunity:

- ◆ **Hmotná imunita** – **úplná ochrana za hlasovanie a výroky v parlamente** (túto **imunitu nemožno zrušiť**).
- ◆ **Procesná imunita** – **chráni pred trestným stíhaním, ale možno ju zrušiť súhlasom snemovne/senátu.**

➡ Ak snemovňa/senát odoprie súhlas, poslanca/senátora nemožno stíhať po celú dobu výkonu mandátu.

➡ Po skončení mandátu už imunita neplatí a bývalý poslanec/senátor môže byť stíhaný.

2. Súdna imunita (ústavní sudcovia)

- Ústavní sudcovia **nemôžu byť stíhaní za svoje rozhodnutia.**
- Ak sa dopustia trestného činu, **môže ich stíhať iba Senát so súhlasom prezidenta.**

Dnes už imunita neplatí doživotne – **po skončení mandátu môže byť politik stíhaný.**

ABDIKÁCIA

Abdikácia znamená **dobrovoľné vzdanie sa verejnej funkcie**. Najčastejšie sa tento pojem používa v súvislosti s prezidentom republiky, ale abdikovať môžu aj iní štátni predstavitelia.

1. Abdikácia prezidenta Českej republiky

Podľa článku 61 Ústavy ČR môže **prezident abdikovať tak, že písomne oznámi svoju rezignáciu predsedovi Senátu.**

➡ **Po abdikácii nastupuje dočasne na jeho miesto predseda vlády**, kým sa nezvolí nový prezident.

➡ V histórii ČR abdikoval iba jeden prezident: **Edvard Beneš** (1948) pod tlakom komunistov.

2. Abdikácia iných predstaviteľov štátu

- **Premiér môže podať demisiu prezidentovi.**
- **Ministri** abdikujú tým, že **podajú demisiu predsedovi vlády.**
- **Poslanci** a **senátori** sa môžu vzdať svojho mandátu **písomným oznámením príslušnej komore parlamentu.**
- **Ústavní sudcovia** abdikujú **oznámením prezidentovi.**

3. Rozdiel medzi abdikáciou a odvolaním

- ◆ **Abdikácia** = **dobrovoľné vzdanie sa funkcie.**
- ◆ **Odvolanie** = **nútené odstránenie z funkcie iným orgánom** (napr. impeachment prezidenta).

NADOBÚDANIE OBČIANSTVA ČESKEJ REPUBLIKY

Občianstvo ČR určuje, kto je právne viazaný k českému štátu a aké práva a povinnosti z toho vyplývajú.

Spôsoby nadobudnutia občianstva ČR

A) Narodením (ius sanguinis – právo krvi)

➡ *Dieťa automaticky získava občianstvo ČR, ak aspoň jeden z rodičov je občan ČR*, bez ohľadu na miesto narodenia.

➡ *Ak rodičia nie sú známi alebo sú bez štátnej príslušnosti, dieťa získava české občianstvo, ak sa narodí na území ČR.*

B) Osvojením (adopciou)

➡ *Ak občan ČR adoptuje cudzie dieťa, získava automaticky české občianstvo.*

C) Určením otcovstva

➡ *Ak sa dodatočne preukáže, že biologický otec dieťaťa je občan ČR*, dieťa získa občianstvo spätne.

D) Udelením (naturalizáciou)

➡ *Cudzinci môžu získať občianstvo na základe žiadosti, ak splnia tieto podmienky:*

1. *Neprerušený legálny pobyt v ČR minimálne 5 rokov* (pre občanov EÚ) alebo *10 rokov* (pre občanov tretích krajín).
2. *Znalosť českého jazyka* (potvrdená skúškou).
3. *Bezúhonnosť* (žiadateľ nesmie mať vážne trestné činy v registri).
4. *Finančná sebestačnosť* (žiadateľ musí preukázať príjem).
5. *Žiadateľ nesmie byť hrozbou pre bezpečnosť štátu.*

➡ *Prezident ČR môže udeliť občianstvo výnimočne aj osobám, ktoré nespĺňajú všetky podmienky.*

E) Repatriáciou

➡ *Osoby, ktoré mali československé občianstvo a boli ho zbavené* (napr. *emigranti pred rokom 1989*), môžu *požiadat' o jeho obnovenie.*

Strata občianstva ČR

Občianstvo *možno stratiť iba dobrovoľne* (napr. *vzdanie sa pri získaní občianstva iného štátu*).

➡ Česká republika *neumožňuje odňatie občianstva proti vôli občana* (okrem prípadu, keď občan sám požiadala o jeho zrušenie).

PRÁVNÝ ŠTÁT

Právny štát je *taký štát, v ktorom sa štátna moc riadi právom, zákony platia pre všetkých rovnako a štát rešpektuje základné práva a slobody občanov.*

Znaky právneho štátu

- ✓ **Vláda práva** – *moc štátu je viazaná zákonmi, ktoré musia byť spravodlivé a predvídateľné.*
- ✓ **Delenie moci** – *moc sa delí na zákonodarnú (parlament), výkonnú (vláda, prezident) a súdnu (nezávislé súdy), aby sa zabránilo zneužitiu moci.*
- ✓ **Zákonnosť** (legalita) – *všetky štátne orgány a občania musia dodržiavať zákony.*
- ✓ **Nezávislé súdnictvo** – *súdy musia byť nezávislé od vlády a parlamentu.*
- ✓ **Ochrana základných práv** – *štát zaručuje ľudské práva a slobody, ktoré nemôže svojvoľne obmedziť.*
- ✓ **Právna istota** – *zákony musia byť zrozumiteľné, stabilné a predvídateľné, aby občania vedeli, čo je legálne a čo nie.*
- ✓ **Zákaz retroaktivity** – *zákony nemôžu pôsobiť spätne, tzn. nie je možné trestať niečo, čo v čase spáchania nebolo trestné.*

Právny štát v Českej republike

Česká republika je **právny a demokratický štát podľa Ústavy ČR** (čl. 1, odst. 1):

➡ „Česká republika je **zvrchovaný, jednotný a demokratický právny štát založený na úcte k právam a slobodám človeka.**“

- ◆ Ústava ČR zakotvuje delenie moci a ochranu základných práv (Listina základných práv a slobôd).
- ◆ Súdy sú nezávislé a kontrolujú ústavnosť zákonov (Ústavný súd ČR).
- ◆ Právny štát zabezpečuje, že žiadny orgán štátu nemôže konať nad rámec zákona.

SOCIÁLNY ŠTÁT

Sociálny štát je *taký štát, ktorý sa aktívne podieľa na zabezpečení sociálnej spravodlivosti a pomáha občanom v situáciách, keď si sami nedokážu zabezpečiť dôstojné životné podmienky.*

Znaky sociálneho štátu

- ✓ **Ochrana sociálnych práv** – štát **garantuje právo na zdravotnú starostlivosť, vzdelanie, dôstojnú prácu a primerané životné podmienky.**
- ✓ **Sociálne zabezpečenie** – *system dôchodkov, podpory v nezamestnanosti, príspevkov na bývanie, sociálnej pomoci atď.*
- ✓ **Rovnosť príležitostí** – *snaha o znižovanie rozdielov medzi bohatými a chudobnými prostredníctvom progresívneho zdanenia, dostupného vzdelania a zdravotnej starostlivosti.*
- ✓ **Zodpovednosť štátu za ekonomiku** – štát **reguluje trh a zasahuje v čase ekonomických kríz** (napr. poskytovanie dotácií alebo verejných investícií na udržanie zamestnanosti).
- ✓ **Sociálny dialóg** – *spolupráca štátu, zamestnávateľov a odborov pri určovaní pracovných podmienok a miezd.*

Historický vývoj sociálneho štátu

➡ 19. storočie – Počiatky sociálneho štátu

- **Priemyselná revolúcia priniesla zlú sociálnu situáciu robotníkov** (dlhé pracovné hodiny, nízke mzdy, žiadna ochrana).
- **Otto von Bismarck** (Nemecko) **zaviedol prvé sociálne zákony – dôchodkové a nemocenské poistenie.**

➡ 20. storočie – Rozvoj sociálnych štátov

- **Po 2. svetovej vojne vznikajú rozsiahle sociálne systémy** (tzv. welfare state), najmä v Európe.
- **Škandinávské krajiny** (Švédsko, Nórsko, Dánsko) sú **považované za vzor sociálneho štátu.**

➡ 21. storočie – Kríza sociálneho štátu?

- **Starnutie populácie a ekonomické krízy** (napr. 2008) kladú **vysoké nároky na financovanie sociálnych systémov.**
- Niektoré štáty znižujú sociálne výdavky a podporujú súkromné poistenie a trhové mechanizmy.

ROZPUSTENIE POSLANECKEJ SNEMOVNE

Rozpustenie Poslaneckej snemovne znamená **predčasné ukončenie jej funkčného obdobia a vyhlásenie nových volieb**.

Tento **mechanizmus slúži na riešenie politických kríz, keď snemovňa nie je schopná plniť svoju funkciu**.

1. Kto môže rozpustiť Poslaneckú snemovňu?

✓ **Prezident Českej republiky** – má ústavné právo rozpustiť Poslaneckú snemovňu, ale len v zákonom stanovených prípadoch.

2. Dôvody na rozpustenie Poslaneckej snemovne

Podľa článku 35 Ústavy ČR môže prezident rozpustiť snemovňu v týchto situáciách:

A) Snemovňa do troch mesiacov nevyjadrila dôveru vláde

➡ Ak **nová vláda nezíska do 3 mesiacov dôveru od Poslaneckej snemovne, prezident ju môže rozpustiť**.

B) Poslanecká snemovňa sa viac ako tri mesiace neschádza

➡ Ak **snemovňa nevykonáva svoju činnosť dlhšie ako 3 mesiace, pričom to nie je spôsobené vyššou mocou** (napr. prírodná katastrofa), **môže byť rozpustená**.

C) Poslanecká snemovňa nebola schopná dlhšie ako tri mesiace prijímať uznesenia

➡ Ak **snemovňa nie je schopná hlasovať a prijímať rozhodnutia, hoci je riadne zvolaná, prezident ju môže rozpustiť**.

D) Snemovňa vyslovila súhlas s vlastným rozpustením

➡ **Poslanci môžu sami navrhnuť rozpustenie snemovne – návrh musí schváliť aspoň 120 poslancov** (3/5 všetkých poslancov).

3. Dôsledky rozpustenia Poslaneckej snemovne

◆ **Koniec funkčného obdobia poslancov** – od momentu rozpustenia snemovne prestávajú poslanci vykonávať svoj mandát.

◆ **Prezident vyhlasuje nové voľby** – musia sa uskutočniť do **60 dní** od rozpustenia snemovne.

◆ **Vláda zostáva vo funkcii** – kým nie je vymenovaná nová vláda po voľbách, pôvodná vláda spravuje krajinu.

4. Obmedzenia rozpustenia Poslaneckej snemovne

✗ Prezident NESMIE rozpustiť snemovňu **v posledných 3 mesiacoch jej funkčného obdobia**.

✗ **Snemovňa nemôže byť rozpustená v čase vojny alebo núdzového stavu**.

POLITICKÝ REŽIM ČESKEJ REPUBLIKY

Politický režim je **spôsob organizácie politickej moci a fungovania štátu**.

Česká republika je **demokratický právny štát s parlamentnou republikou, kde sú dodržiavané princípy demokracie, právneho štátu a del'by moci**.

1. CHARAKTERISTIKA POLITICKÉHO REŽIMU ČR

- ◆ **Parlamentná demokracia** – *hlavné rozhodovanie prebieha v Parlamente ČR.*
- ◆ **Právny štát** – *vláda je viazaná ústavou a zákonmi.*
- ◆ **Del'ba moci** – *moc je rozdelená na zákonodarnú, výkonnú a súdnu.*
- ◆ **Pluralitný systém politických strán** – *existuje viac strán, ktoré sa uchádzajú o moc.*
- ◆ **Ochrana ľudských práv** – *garantovaná Listinou základných práv a slobôd.*

2. ŠTÁTNA MOC A JEJ DEL'BA

Česká republika je **založená na trojdelení moci**:

Moc	Hlavné orgány	Funkcia
Zákonodarná (legislatívna)	Parlament ČR (Poslanecká snemovňa + Senát)	Prijímanie zákonov
Výkonná (exekutívna)	Prezident, vláda, ministerstvá	Riadenie štátu, vykonávanie zákonov
Súdna (justícia)	Ústavný súd, Najvyšší súd, nižšie súdy	Dohľad nad dodržiavaním zákonov

3. HLAVNÉ ORGÁNY POLITICKÉHO REŽIMU ČR

A) **Parlament ČR** (**Zákonodarná moc-LEGISLATIVA**)

- ➔ **Ten se dělí na horní** (Senát) a **dolní komoru** (Poslanecká sněmovna) = **BIKAMERALISMUS**.
- ➔ **Poslanecká snemovňa (200 členov, volení na 4 roky)**
- ➔ **Senát (81 členov, volení na 6 rokov, každé 2 roky sa obmieňa tretina)**
- ➔ **Funkcia:** prijímanie zákonov, kontrola vlády, schvaľovanie štátneho rozpočtu.

B) **Prezident ČR** (**Výkonná moc-EXEKUTIVA**)

- ➔ **Volený občanmi na 5 rokov.**
- ➔ **Funkcie:** menovanie vlády, rozpustenie snemovne, podpisovanie zákonov.
- ➔ **Nemá silné výkonné právomoci, jeho úloha je skôr reprezentatívna.**
- ➔ **Kandidát na prezidenta musí byť nominován alespoň 20 poslanci/10 senátory/50 000 občany**, kteří mohou volit.

- Právomoci prezidenta se dělí na:

a) **suverénní (nepotrebuje žádný souhlas)** = jmenovat/odvolat předsedu a členy vlády či vládu samotnou, svolat zasedání PS, rozpustit Sněmovnu, jmenovat soudce ÚS, prezidenta NKÚ a členy Bankovní rady ČNB.

b) **kontrasignační (potřebuje spolupodpis – většinou předsedy vlády)** = zastupovat stát navenek, ratifikovat mezinárodní smlouvy, udělovat státní vyznamenání, vyhlašovat amnestie a jmenovat/povyšovat generály.

- Prezident má právo **suspenzivního veta** → **vrácení zákonu zpět PS, která toto veto ale může přehlasovat absolutní většinou (101 poslanců)**. **Prezident musí rozpustit PS, pokud se tak vysloví alespoň třípětinová většina všech poslanců** (většina vyžadovaná pro přijetí nebo změnu ústavních zákonů). **Vláda je odpovědná PS**. Prezident obvykle jmenuje sestavením vlády předsedu vítězné strany a na jeho návrh jmenuje ostatní členy vlády.

Vláda musí do třiceti dnů od jmenování požádat PS o důvěru. Pokud ji důvěra není vyslovena, musí vláda podat demisi prezidentovi, který ji musí přijmout.

C) Vláda ČR (Výkonná moc).

➡ *Predseda vlády + ministri.*

➡ *Funkcia: riadenie štátu, zabezpečenie výkonu zákonov, zahraničná politika.*

D) Súdna moc (Súdna moc-JUSTICE).

➡ *Ústavný súd – posudzuje, či zákony nie sú protiústavné, je složený z 15 sudců jmenovaných prezidentem se souhlasem Senátu a to na 10 let.*

➡ *Najvyšší soud a další soudy – riešia právne spory.*

Soustava je čtyřčlanková:

- 1) Okresní soudy,
- 2) krajské soudy,
- 3) vrchní soudy,
- 4) Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud.

Systém brzd a protivah (checks and balances) je **vzájemné omezování moci** zákonodárné, výkonné a soudní. V praxi: prezident potřebuje pro řadu svých rozhodnutí souhlas parlamentu, nebo naopak návrhy zákonů schválené parlamentem musí být odsouhlaseny prezidentem. Justice interpretuje právo, případně ruší právní předpisy, pokud jsou v rozporu se zákonem, nikdy ale netvoří předpisy nové.

Interpelace je *dotaz člena parlamentu na člena vlády, který má povinnost na něj odpovědět.*

4. POLITICKÉ STRANY A VOLEBNÝ SYSTÉM

Česká republika je *pluralitná demokracia, kde existuje viac politických strán*.

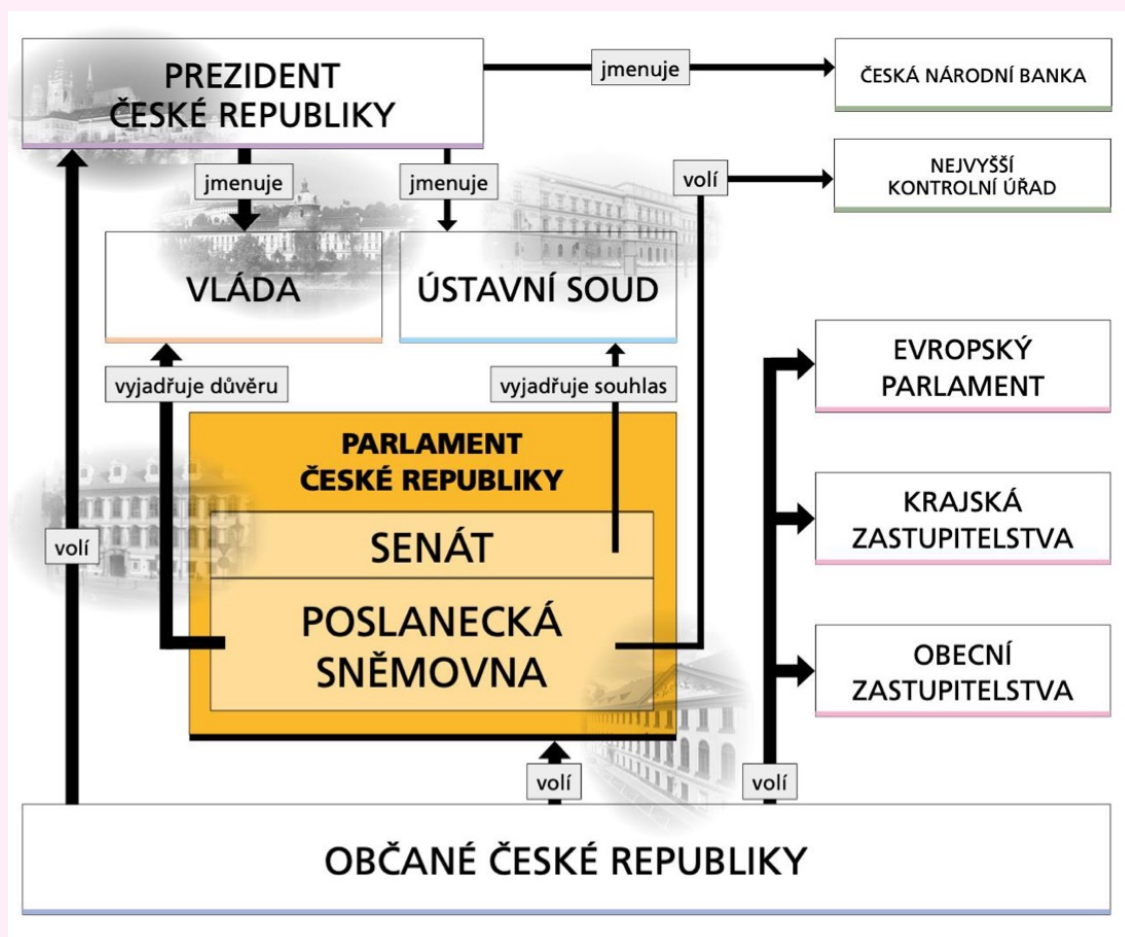
◆ Hlavné volebné systémy:

✓ **Pomerný systém** – používa sa *pri voľbách do Poslaneckej snemovne*. Rozdeľuje mandáty podľa percent hlasov.

✓ **Väčšinový systém** – používa sa *pri voľbách do Senátu a pri prezidentských voľbách*. Kandidát musí získať nadpolovičnú väčšinu hlasov.

◆ Hlavné politické strany (aktuálne sa menia, ale príklad):

➡ ANO 2011, ODS, Piráti, STAN, KDU-ČSL, SPD, ČSSD atď.

Vládní systémy v demokracii

- Demokratické politické systémy se dělí na základě toho, jakým způsobem je dělena moc ve státě na zákonodárnou a výkonnou. Dělí se na parlamentní, prezidentský a poloprezidentský.
- Specifikem je Švýcarsko. To je děleno na kantony, které jsou typické svou nábožensko-jazykovou odlišností. Občané se velmi často vyjadřují a rozhodují pomocí referend → nejedná se o doplněk, mají konstitutivní charakter. Ministerská křesla jsou rozdělena mezi 4 největší politické strany (magická formule).

- V každém (demokratickém) systému lze vládnout buď:

- a) **centralizovaně** = **koncentrace moci na jedno místo/instituci** (obvykle v hl. městě), je **efektivní, ale může být zneužita k ohrožení demokracie**. Např. Německo, ČR, Taliansko
- b) **decentralizovaně** = **centrální orgány mají menší pravomoci, samospráva je posílena**. Např. Švýcarsko, USA, Belgicko

Rozdiely:

- **Centralizované systémy** sú **efektívnejšie pri rýchlom rozhodovaní, ale hrozí riziko sústredenia moci**.
- **Decentralizované systémy dávajú viac právomocí regiónom**, čo **môže zlepšiť spravovanie miestnych potrieb**, ale **niekedy komplikuje koordináciu medzi centrálnou vládou a regiónmi**.

Parlamentní systém

- **Opírá se o svrchovanost zákonodárné moci.**
 - **Parlament přímo ovlivňuje exekutivu** → **vláda se opírá o jeho důvěru a je mu odpovědná.**
 - **Hlavou státu může být jak přímo/nepřímo volený prezident** (ČR, Rakousko):
 - **Nepriama voľba** – **rozhodovali politici v parlamente.**
 - **Priama voľba** – **rozhodujú priamo občania vo voľbách.**
- tak **monarcha** (VB, Belgie, Dánsko). **Hlava státu může dle předem stanovených podmínek rozpustit parlament. Jeho úloha je ale spíše reprezentační, skutečnou moc výkonnou mají v ruce ministři a předseda vlády.**

Prezidentský systém

- **Většinou je zde prezident volen přímo** (**nebo volbou, která odpovídá logice přímé volby** – viz USA).
- Je spojen výlučně s republikánskou formou vlády.**
- **Exekutiva a legislativa se volí zvlášť, prezident má vymezené volební období a obtížně se odvolává.**

Prezident nemůže rozpustit zákonodárny sbor.

- Je zde **fakticky propojena funkce předsedy vlády s funkcí prezidenta.**

Vláda není odpovědná parlamentu.

- Především na americkém kontinentě (nejlépe funguje v USA, jihoamerické země jsou poměrně nestabilní, dále také Bělorusko či Kypr).

Poloprezidentský systém

- **Výkonná moc je rozdělena mezi předsedu vlády a prezidenta** (**exekutivní dyarchie**). Je **třeba jejich součinnost.**
- **Prezident je volen přímo občany, premiér je volen většinou parlamentu.**
- **Prezident vykonává funkci hlavy státu (reprezentace), zároveň se ale participuje na výkonné moci.**
- **Pokud jsou prezident s premiérem oponenti je oslabena pozice prezidenta a akceschopnost celého systému.**
- Typickým příkladem je **Francie**, dále **Rumunsko** a **Ukrajina**.

VOLBY A VOLEBNÍ SYSTÉMY:

VOLBY jsou *základním prvkem demokracie*, který *umožňuje občanům rozhodovat o složení politických orgánů*.

VOLEBNÍ SYSTÉMY *určují způsob, jakým jsou hlasy přepočítávány na mandáty*, a mají zásadní vliv na výsledky voleb.

1. Typy volebních systémů

A) **VĚTŠINOVÝ volební systém** (majoritní systém)

- **Kandidát s největším počtem hlasů vyhrává** (NEMUSÍ mít nadpoloviční většinu).
- Používá se v **USA, Kanadě, Spojeném království, Francii** (v *některých volbách*).
- **TYPY:**
 - Systém **RELATIVNÍ** většiny (first-past-the-post) → **kandidát s nejvíce hlasy vítězí** (např. volby do **Sněmovny reprezentantů USA**).
 - Systém **ABSOLUTNÍ** většiny → kandidát **musí získat více než 50 % hlasů**, JINAK **následuje druhé kolo voleb** (např. **prezidentské volby ve Francii**).

B) **POMĚRNÝ volební systém** (proporční systém)

- **Mandáty se rozdělují mezi strany podle podílu získaných hlasů**.
- Používá se v **Česku, Slovensku, Německu, Španělsku, Nizozemsku**.
- Často **obsahuje uzavírací klauzuli** (např. v **ČR 5 %**).

C) **SMÍŠENÝ volební systém**

- **Kombinuje prvky většinového a poměrného systému**.
- Používá se v **Německu, Litvě, Maďarsku, Rusku**.
- Voliči mají dva hlasy:
 - **Jeden pro kandidáta v jednomandátovém obvodu** (většinový systém).
 - **Druhý pro politickou stranu** (poměrný systém).

2. Důležité volební pojmy

A) Základní principy voleb:

- **Všeobecné volební právo** → **právo volit mají všichni občané nad stanovený věk**.
- **Rovné volební právo** → **každý hlas má stejnou váhu**.
- **Přímé volební právo** → **voliči hlasují přímo pro kandidáty, ne prostřednictvím volitelů**.
- **Tajné volby** → **voliči hlasují anonymně, aby se předešlo nátlaku**.

B) Typy většiny při hlasování:

- **Relativní většina** → **kandidát s největším počtem hlasů vítězí, i když nemá nad 50 %**.
- **Absolutní většina** → **kandidát musí získat více než 50 % hlasů**.
- **Kvalifikovaná většina** → **vyšší podíl hlasů než nadpoloviční většina** (např. 3/5 nebo 2/3), **často při ústavních změnách**.
- **Prostá většina** → **více hlasů „pro“ než „proti“** (stačí i 51:49 %).

C) Další pojmy:

- **AKTIVNÍ volební právo** → právo volit (např. v ČR od 18 let).
- **PASIVNÍ volební právo** → právo být volen (např. do Senátu ČR od 40 let).
- **GERRYMANDERING** → manipulace s hranicemi volebních obvodů ke zvýhodnění určité strany.
- **Uzavírací klauzule** → minimální procento hlasů nutné k zisku mandátů (např. 5 % v ČR).
- **Volební kampaň** → činnosti politických stran a kandidátů na získání podpory voličů.

- **Volební cenzus** → omezení volebního práva na základě určitých podmínek (např. majetkový census v historii).
- **Volební chování** → studium faktorů ovlivňujících, koho voliči podpoří.
- **Preferenční hlasy** → voliči mohou označit kandidáty, které preferují (např. v ČR mohou udělit 4 kroužky).

Tipy pro testy ZSV

- ✓ Rozlišujte různé typy většiny (relativní ≠ absolutní ≠ kvalifikovaná).
- ✓ Gerrymandering je spojen s USA a manipulací volebních obvodů.
- ✓ Volební census byl v minulosti používán k diskriminaci (např. majetkový census, rasová omezení).
- ✓ Preferenční hlasy mají význam v poměrném systému, kde voliči mohou měnit pořadí kandidátů na listině.

POLITICKÉ STRANY A SYSTÉMY POLITICKÝCH STRAN

Politické strany jsou *klíčovým prvkem demokratických politických systémů. Reprezentují různé ideologie, mobilizují voliče a usilují o účast ve vládě.* Politické systémy se liší podle počtu a vzájemné interakce politických stran.

Členem politické strany může být pouze **fyzická osoba starší 18 let**. Každá osoba může být členem pouze **jedné strany/hnutí**.

- **ZRUŠIT** nebo **POZASTAVIT ČINNOST** politické strany může **NEJVYŠŠÍ SPRÁVNÍ SOUD**

1. ZÁKLADNÍ TYPOLOGIE POLITICKÝCH STRAN

Podle ideologie

1. **LEVICOVÉ STRANY** – prosazují *sociální rovnost, vyšší roli státu v ekonomice, progresivní daně, ochranu práv pracujících.*

- Příklad: Sociální demokracie (**ČSSD**), komunistické strany (**KSČM**), levicoví zelení.

2. **PRAVICOVÉ STRANY** – *důraz na svobodu jednotlivce, nízké daně, tržní ekonomiku, omezení vlivu státu.*

- Příklad: **ODS**, **TOP 09**, **libertariánské strany**.

Podle organizace

1. **Kádrové strany** – *malé členské základny, financovány ELITAMI, často pravicové.*
2. **Masové strany** – *široká členská základna, financování z ČLENSKÝCH příspěvků.*
3. **Catch-all parties** („všeobjímající strany“) – *snaží se oslovit co nejvíce voličů napříč společnostmi.*
4. **Kartelové strany** – *závislé na státním financování, ZTRÁCEJÍ přímé napojení na občany.*
5. **Populistické strany** – staví se proti establishmentu, *často charismatický vůdce.*

2. TRADIČNÍ ROZDĚLENÍ LEVICE A PRAVICE:

	levice	pravice
priority	sociální politika, jistoty	podpora podnikání
stát	sociálně odpovědný stát	minimální zásahy státu
rovnost	výsledků	příležitostí
člověk	kolektiv	jednotlivec
ekonomie	regulace trhu	Liberalizace, deregulace
ekonomické priority	odstranění nezaměstnanosti	snížení inflace
společnost	splynutí člověka se společností	oddělení

3. HLAVNÍ POLITICKÉ STRANY V ČR (2024)

VLÁDNÍ KOALICE:

- **ODS** (pravice, konzervativní, liberální ekonomika).
- **TOP 09** (pravice, proevropská, ekonomický liberalismus).
- **KDU-ČSL** (střed, křesťanská demokracie).
- **STAN** (střed, regionální politika, decentralizace).
- **Piráti** (středolevice, transparentnost, digitalizace).

OPOZICE:

- **ANO** (populistické, catch-all party, centristické až pravicové).
- **SPD** (pravicový populismus, nacionalismus, protiimigrační politika).

FUNKCE POLITICKÝCH STRAN:

- **Reprezentace zájmů** → vyjadřují názory různých společenských skupin.
- **Mobilizace voličů** → aktivně oslovují občany a podněcují je k účasti na volbách.
- **Rekrutace politických elit** → nominují kandidáty na volené pozice.
- **Formulace politiky** → vytvářejí programy a návrhy řešení politických problémů.
- **Kontrola vlády** → ve funkci opozice dohlíží na vládnoucí stranu.

Duvergerova klasifikace (Maurice Duverger)

Duverger **definoval vztah mezi volebním systémem a systémem stran:**

- **Většinový systém vede k bipartismu** (dvoustranný systém).
- **Poměrný systém podporuje multipartismus** (vícestranný systém).

Podle něj existují tři typy stranických systémů:

1. **Jednoduchý systém jedné strany** (totalitní režimy, Čína, KLDR).
2. **Dvoustranný systém** (bipartismus) → dvě hlavní strany se střídají u moci (USA – Demokraté a Republikáni, Velká Británie – Labour Party a Conservative Party).
3. **Vícestranný systém** (multipartismus) → více stran s možností vstupu do vlády (ČR, Itálie, Švédsko).

Blondelova typologie (Jean Blondel)

Blondel **rozlišuje čtyři typy stranických systémů:**

1. **Dvoustranný systém** → dvě strany s dominantní podporou (USA).
2. **Systém s převládající stranou** → jedna strana je dominantní, ale existuje opozice (Japonsko – Liberálně demokratická strana).
3. **Systém více stran s dominancí dvou** → dvě hlavní strany, ale další mají vliv (ČR – ANO, ODS, Piráti).
4. **Systém více stran bez dominantní** → koaliční vlády (Nizozemsko).

Sartoriho typologie (Giovanni Sartori)

Sartoriho dělení je podrobnější:

1. **Jednostranický systém** → legálně existuje pouze jedna strana (KLDR, Čína).
2. **Hegemonní systém** → existují i jiné strany, ale jedna má monopol na moc (Rusko – Jednotné Rusko).
3. **Dominantní systém** → jedna strana vyhrává dlouhodobě svobodné volby (Japonsko – LDP).
4. **Dvoustranný systém** (bipartismus) → dvě hlavní strany (USA).
5. **Mírný multipartismus** → 3–5 relevantních stran (Německo, ČR).
6. **Extrémní multipartismus** → více než 5 stran, složité koalice (Itálie, Nizozemsko).
7. **Atomizovaný systém** → velký počet nevlivných stran (některé africké státy).

DALŠÍ DŮLEŽITÉ POJMY

Teorie štěpení (cleavages theory – Lipset & Rokkan)

- **Společnost se dělí na základě historických konfliktů** (např. město vs. venkov, kapitál vs. práce).
- Tato štěpení vedou k formování politických stran.

Bipartismus vs. Multipartismus

- **Bipartismus** → **dvě hlavní strany**, jednoduché vládnutí, menší zastoupení menšinových názorů (USA, Velká Británie).
- **Multipartismus** → **více stran, nutnost koalic**, větší zastoupení různých skupin (**ČR, Itálie**).

Páňková strana (pan-parties)

- Strana, která **pokrývá široké spektrum voličů a nemá jasnou ideologii** (catch-all party).

Vyděračský potenciál (blackmail potential – Sartori)

- Strana, která sice **nemá sílu vládnout, ale může vydírat ostatní svým vlivem** (např. extremistické strany v parlamentu).

Financování politických stran v ČR

INTERNĚ

- Členské příspěvky, dobrovolné příspěvky od zastupitelů/poslanců...

EXTERNĚ

- Dary a sponzoring, a to od fyzických osob s českým občanstvím nebo bydlištěm v ČR, ne však více než 3 miliony ročně od jedné osoby.

- Půjčky a úvěry.

- Státní příspěvky, a to na:

→ Úhradu volebních nákladů – stranám nad 1,5 % do PS 100,- za každý hlas, nad 1 %

do EP 30,- za každý hlas.

→ Příspěvek na činnost (alespoň 3 % ve volbách do PS) - ten se dělí na příspěvek na mandát (poslance nebo senátora činí ročně 900 000 Kč a na mandát člena zastupitelstva kraje/ zastupitelstva hl. m. Prahy činí ročně 250 000 Kč) a

stálý příspěvek – činí ročně 6 000 000 Kč pro stranu a hnutí, které získaly v posledních volbách do PS 3 % hlasů. Za každých dalších i započatých 0,1 % hlasů obdrží strana ročně 200 000 Kč. Obdrží-li strana a hnutí více než 5 % hlasů, příspěvek se nezvyšuje a strana obdrží 10 000 000 Kč.

- Státní příspěvky zajišťují mmj. nezávislost na bohatých sponzorech.

- Od roku 2017 musí strany hospodařit na transparentním účtu.

- Ve volbách do PS nesmí utratit více než 90 milionů korun.

- Hospodaření kontroluje Úřad pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí.

Tipy pro testy ZSV

✓ Duvergerova zákonitost: většinový systém = bipartismus, poměrný = multipartismus.

✓ Sartoriho dělení je nejpodrobnější, Blondelova teorie rozlišuje i subtypy multipartismu.

✓ Vyděračský potenciál = strana, která nevládne, ale umí blokovat (např. extremisté).

✓ Štěpení společnosti ovlivňuje vznik stran (např. liberální vs. konzervativní, město vs. venkov).

✓ Pánková strana = strana bez jasné ideologie, která oslovuje co nejvíce voličů (např. ANO v ČR).

5. Demokracie a nedemokratické režimy

Demokracie

- Řecky *vláda lidu*.
- Odmítá tedy dědění moci či nabytí moci dobytím.
- Osoby, které vládou jsou zvoleny a mohou být odvolány a nahrazeny.
- Menšina se podřizuje většině, ale nejedná se o tyranii (většina respektuje práva menšin).
- **Konsensuální demokracie** je typická dělbou moci, psanou ústavou a respektem k menšinám.
- Pro zdravou demokracii je třeba také **občanské společnosti** (abstraktní pojem, zahrnující veškeré organizace, sdružující občany na dobrovolné bázi. Vymezit ji lze také jako organizované aktivity občanů, které nejsou spojeny se státními strukturami nebo komerčními organizacemi), která se může **politicky participovat** - to lze *konvenčně* (v pol. stranách, u voleb, typické pro zdravou občanskou společnost), či *nekonvenčně* (násilně).
- **Polyarchie** je termín, který v 50. letech definoval americký politolog **Robert A. Dahl**, v jeho chápání označuje **moderní politickou realitu**, která se velmi přibližuje ideálu demokracie. Pro její existenci je třeba zajistit 1) rovné hlasovací právo, 2) svobodu sdružování a projevu, 3) právo na alternativní informace a 4) právo ucházet se o úřad, 5) všeobecné, svobodné, pravidelné volby a tak podobně. Díky těmto kritériím můžeme jednotlivé demokratické systémy porovnávat.
- **Neliberalní demokracie** je označení amerického politologa **Fareeda Zakaria** pro takový systém vlády, který sice formálně respektuje pravidla demokratického procesu (volby), nicméně samotné volby nejsou v tomto případě zárukou dodržování základních lidských práv a svobod (svoboda projevu, tisku či shromažďování). Jedná se tedy v podstatě o typ hybridního režimu, nesoucí v sobě prvky demokracie a autoritářství. Člověk či strana, která je u moci, uplatňuje své pravomoci nad rámec svých ústavně vymezených pravomocí a využívají své moci mj. i k omezování opozice. Např. dnešní Maďarsko Viktora Orbána či Rusko.
- Dva typy:
 - a) **přímá** = **vůle lidu je přímo přenášena do procesu politického rozhodování** – např. pomocí referend (též **plebiscit**, tedy **všelidové hlasování**) či **lidové iniciativy** (umožňuje prostřednictvím petice vyvolat referendum o návrzích či změnách zákonů, změně či doplnění ústavy nebo návrhu či změně vyhlášky – užívá se ve Švýcarsku).
 - b) **zastupitelská** = **lid si volí své zástupce, kteří vládou**.
- **Demokratický deficit** označuje nedostatečnou míru demokracie - nejen v totalitách, ale i v mezinárodních organizacích, do kterých jsou zástupci jednotlivých členů pouze jmenováni vládou nebo parlamentem členských zemí. Např. EU, která je v důsledku složitých metod rozhodování, které používá, vzdálena běžnému občanovi a nedostává se jí tak demokratické legitimacy (+ nezávislost, malá kontrola Evropské komise).

Česká republika

- V indexu demokracie je ČR na ~~32. místě~~ ^{26. místě} (ze 167 zemí). První je Norsko, Island a Švédsko. Poslední je Severní Korea.
- Společnost je silně rozdělena – venkov X Praha (přispívá tomu i prezident republiky ~~M. Zeman~~ ^{Petr Pavel}).
- Andrej Babiš současně se vstupem do politiky koupil mediální dům MAFRA, čímž může nepřímo ovlivňovat, jak se o něm bude psát.

Nový Ze'land
↑

Totalitarismus

- Systém, který odmítá demokratické principy a snaží se regulovat všechny aspekty veřejného a soukromého života. Tedy prosazuje politickou ideologii v oblasti veřejného i osobního života.
- Filosof fašismu, Giovanni Gentile, jej definoval jako *celkovou (totální) koncepci života*.
- Příklady jsou spíše v historii (SSSR, Třetí říše) – **fašismus, nacismus, komunismus**. Dnes KLDK.
- Dle **Carla Friedricha i Brzezinského** (oba vytvořili kritéria pro totalitarismus) je podmínkou pro jejich rozvoj je *masová společnost a rozvoj moderních technologií*. Proto režimy z dávné minulosti (ačkoli se jednalo o **autokracie**) takto označit nelze, jelikož nebyly schopny zahrnout do svého vlivu člověka v jeho celistvosti.
- Charakterizovali jej **Friedrich a Brzezinský**.

Autoritářské režimy

- Giovanni Sartori za stěžejní aspekt autoritarismu považoval **existenci autority, jež neuznává plně svobodu**.
- Juan José Linz tvrdil, že hlavní rozdíl mezi demokracií a autoritarismem je **omezení pluralismu**.
- Postrádají vůdčí ideologii.
- Příkladem může být Španělsko za Francisca Franca či dnešní Bělorusko a Rusko.
- Definoval jej **J. J. Linz**.

Aspekt srovnání	Autoritativní režim	Totalitní režim
autonomie společenských struktur a nepolitické sféry	Ano	Ne
kontrola všech aspektů života společnosti	Ne	Ano
snaha o absolutní kontrolu ekonomické činnosti	Ne	Ano
vůdčí úloha jediné masové strany	ne/omezená	Ano
ovládnutí vládních struktur představiteli vládnoucí strany	Ne	Ano
legální či pololegální politická opozice	Ano	Ne
existence vůdčí ideologie	Ne	Ano
masový teror doléhající na celou společnost	Ne	Ano
vypořádávání se s politickými protivníky prostřednictvím násilí	Ano	Ano
politická mobilizace obyvatel	ne/omezená	Ano
snaha o expanzi	Ne	Ano
vzor pro jiné země	ne/omezená	Ano

Referendum je *přímý hlas lidu o určitém politickém, legislativním nebo ústavním návrhu*. Slouží jako *nástroj přímé demokracie*, kdy občané rozhodují o zásadních otázkách, místo aby rozhodnutí ponechali pouze na volených zástupcích.

Typy referend

1. Závazné vs. nezávazné

- Závazné referendum – výsledek je povinný pro vládu nebo parlament (např. české referendum o vstupu do EU v roce 2003).
- Nezávazné referendum – výsledek slouží pouze jako doporučení pro politické představitele (např. britské referendum o brexitu v roce 2016 bylo technicky nezávazné).

2. Ústavní vs. legislativní vs. fakultativní

- Ústavní referendum – rozhoduje o změně ústavy.
- Legislativní referendum – občané hlasují o přijetí či zamítnutí konkrétního zákona.
- Fakultativní referendum – koná se na základě politického rozhodnutí nebo petice občanů.

3. Povinné vs. nepovinné

- Povinné referendum – musí se konat v určitých případech (např. v některých zemích při změně ústavy).
- Nepovinné referendum – vyhláší se pouze v případě politické vůle či na základě občanské iniciativy.

4. Celostátní vs. místní

- Celostátní referendum – týká se celé země (např. referendum o vstupu do EU).
- Místní referendum – rozhoduje o regionálních či komunálních záležitostech (např. výstavba infrastruktury).

OBČANSKÁ SPOLEČNOST

Občanská společnost je *souhrn organizací, spolků, sdružení a iniciativ, které fungují nezávisle na státu a umožňují občanům aktivně se podílet na veřejném životě*.

Prvky občanské společnosti

- ✓ Neziskové organizace (Člověk v tísni, Amnesty International).
- ✓ Odborové svazy.
- ✓ Média (nezávislá média jako Respekt, Deník N).
- ✓ Akademická sféra (univerzity, think-tanky).
- ✓ Protestní hnutí (Fridays for Future, Milion chviliek pro demokracii).

Funkce občanské společnosti

- Kontrola moci – občanská společnost dohlíží na vládu, upozorňuje na korupci.
- Obrana práv a svobod – bojuje za lidská práva, práva menšin, svobodu slova.
- Podpora participace – motivuje občany k účasti na politickém životě.

6. Politická filosofie

- Jak filosofie, tak politické koncepce se zrodily v antickém Řecku. Vzájemně se ovlivňovaly a doplňovaly.
- Zabývá se tématy jako svoboda, moc, spravedlnost, rovnost, pospolitost, autorita...
- **Teokracie** je vláda, jež se odvolává na boha a boží moc (dnes Saudská Arábie).
- **Oligarchie** je vláda úzké skupiny osob (zpravidla nejbohatší vrstvy).
- **Sofokracie** je vláda moudrých, filosofů a mudrců.
- **Meritokracie** je vláda nejschopnějších odborníků, vědců.

Platón

- Své myšlenky o politice shrnul v dialozích *Politikos*, *Zákony* a hlavně *Ústava*.
- Základem jsou tři hierarchicky uspořádané (nerovné a přirozené) stavy:
 - rolníci a řemeslníci.
 - strážci, vojáci..
 - vládcí a filosofové (ti studují do 35, pak 20 let pracují ve prospěch státu a až poté jsou filozofy, zosobňují moudrost a proto mají vládnout).
- Mezi stavy odmítá propustnost.
- Kritizoval ho Karel Popper (*Otevřená společnost a její nepřátelé*) jakožto otce všech totalit.

Aristotelés

- Odmítá Platonův názor, že by lidé měli mít všechno společné. Uznává, že „peníze mají, takřkajíc, všichni nějak rádi“, varuje však před každou hamižností, která obec ničí.
- Podle toho, kdo vládne, rozlišuje Aristoteles tři právní formy obce (státu) seřazené od nejideálnější po méně ideální:
 1. **Monarchie**, kde vládne jednatel ve prospěch všech občanů,
 2. **Aristokracie**, kde vládou ti nejlepší (řecky *aristoi*)
 3. **Politeia**, kde se na vládě podílejí všichni svobodní občané.
- Dále dělil tři pokleslé formy:
 1. **Tyranie**, vláda samozvaného vládce ve prospěch sebe samého,
 2. **Oligarchie**, vláda několika pro svůj vlastní prospěch,
 3. **Demokracie**, vláda davu (on ji ale vnímal spíše jako ochlokracii – tedy vláda lůzy. Protože se domníval, že si většina zvolí demagoga, který se stane despotou).

Charles Louis Montesquieu

- Velký kritik absolutismu.
- Proslavil se dílem *O duchu zákonů*.
- Inspiroval se Lockovou ideou, že ve státě nemá být absolutní panovník, ale moc má být rozdělena na *výkonnou* a *zákonodárnou*. Montesquieu k těmto dvěma mocem přidal třetí: **moc soudní** (neboť bez ní dochází k potlačení svobody).

- To, jak společnost v určité zemi funguje a jak je uspořádána se odvíjí od její geografické polohy. Prostředí, kde žijeme, nás ovlivňuje. Neexistuje proto univerzální vhodný systém pro všechny země.

John Stuart Mill

- Jeho nejznámější dílo je esej **O svobodě**. V ní hájí liberální pojetí svobody, která je pro něj nejvyšší hodnotou. Každý jedinec má dle Milla právo na svobodu slova a shromažďování, a to i když se ve svém postoji mýlí (pravdu chápe jako relativní). Člověk dle něj není odpovědný společnosti ve svých výlučných záležitostech, ale je odpovědný v otázkách společenských. Podstatu změny ke svobodné společnosti neviděl ve změně politické vlády, ale v kulturním povznesení společnosti samotné.
- Za základ považoval pluralitní zastupitelskou demokracii s všeobecným volebním právem se **zmnoženým** (udělení dvou hlasů pro absolventy univerzit, jelikož se obával, že by vzdělanostní elity byly utlačovány méně vzdělanými masami) a **veřejným** (transparentnost) hlasováním.
- Dle Milla by měl mít možnost volit si zástupce každý občan, který splní čtyři podmínky, 1) *je svéprávný*, 2) *má ukončené základní vzdělání*, 3) *platí přímé daně* a 4) *nepobírá farní (sociální) podporu*.

Alexis de Tocqueville

- Ve 30. letech 19. století podnikal cesty do USA a zkoumal tamní demokracii ve srovnání s Evropou. Je autorem díla *Demokracie v Americe*.
- Společnosti dělil na:
 - a) Aristokratické
 - b) Demokratické – mezi lidmi panuje rovnost, soc. postavení se nedědí – to, jak si kdo vede je dáno schopnostmi a pílí, nikoli původem. Rozvoj individualismu.
- **Individualismus** vede k osvobození od tlaku autorit a osamocení jedince tváří v tvář státu.

John Rawls

- Stejně jako Aristotelés považuje za nejdůležitější ctnost **spravedlnost**.
- Navazoval na teorie společenských smluv a v díle *Teorie spravedlnosti* se zabýval otázkou, na jakých principech spravedlnosti se mohou svobodní a rozumní lidé v rovné výchozí situaci ve vlastním zájmu shodnout?
- Spravedlnost ve státě znamená, že
 - 1) každý má mít stejné právo na co nejširší systém stejných základních svobod, jaký lze sloučit se stejnými svobodami pro všechny ostatní (princip svobody – nejdůležitější ze všech).
 - 2) Společenské a hospodářské nerovnosti jsou přijatelné, pokud a) jsou spojeny s úřady a postaveními, k nimž má každý přístup (princip rovnosti šancí), a pokud b) nejvíce prospějí těm, kteří jsou nejméně zvýhodněni.
- Podle Rawlse jsou nerovnosti přípustné jen tehdy, pokud se jimi postavení těch nejslabších nezhorší, nýbrž naopak i jim přináší „absolutní“ prospěch.

Robert Nozick

- Vystoupil proti Rawlsovi.
- Je představitelem **pravického libertariánství** (osobní svoboda, blízko ke klasickému liberalismu a typická nedůvěrou ve stát).
- Anarchie na něj byla příliš, ale stát má být minimální = je třeba ho omezit jen na ochranu života, svobody, vlastnictví a smluvních závazků.
- Přerozdělování majetku je narušení osobních svobod.

Niccoló Machiavelli

- V díle *Vladař* sepsal návod pro panovníky, jak vládnout. Měli by dle něj konat dobro - a to pro všechny.
- Občan občas musí zaplatit i cenu nejvyšší, za to mu ale panovník zajistí klid, bezpečí a intelektuální rozvoj.
- Za svobodu občan dostane bezpečí (*společenská smlouva*).
- Machiavelli se snažil najít fungující morální systém, nejen nereálnou teoretickou a neuskutečnitelnou ideu.

Klasická teorie společenské smlouvy

- Názory tří novověkých filosofů na uspořádání společnosti.
- Všichni se shodují, že jednotlivci se rozhodli (/byli dotlačeni) vzdát se části svobod za výměnu za něco jiného či ve prospěch společnosti jako celku a tím uzavřeli se společností nepsanou společenskou smlouvu.

	Thomas Hobbes (renesance)	John Locke (empirismus)	Jean Jacques Rousseau (osvícenství)
Dílo	Leviathan (1651)	Dvě pojednání o vládě (1689)	O společenské smlouvě (1762)
Přirozený stav	Válka všech proti všem	Dokonalá svoboda, rovnost všech.	Neexistence přirozeného vlastnictví, přírodní harmonie.
Společenská smlouva	Výsledek racionálního konstruktu, lidé postupují svou suverenitu vládci a jsou chráněni před vnějším nepřítelem a válkami.	Zaručuje přirozená práva, vláda kontroluje a trestá porušování práv.	Každý je přijímán jako nedělitelná část celku, demokracie a bezpečnost.
Ideální vláda	Autoritativní (absolutní monarchie)	Dělba moci (konstituční monarchie)	Rovnostářství (přímá demokracie)